

Jáskürt – Lehel kürtje

Javaslat

A Jászkürt – Lehel kürtje

Magyar Értéktárba történő felvételéhez

Készítette:

Sas István.

a jászberényi Városvédő és Szépítő Egyesület
vezetőségének tagja

.....
(aláírás)

Jászberény, 2015. október 15.

I. A JAVASLATTEVŐ ADATAI

1. *A javaslatot benyújtó (személy/intézmény/szervezet/vállalkozás) neve:*

Sas István, a jászberényi Városvédő és Szépítő Egyesület
vezetőségének tagja

2. *A javaslatot benyújtó személy vagy a kapcsolattartó személy adatai:*

Név: Sas István

Levelezési cím: 5100 Jászberény, Táncsics Mihály u. 5.

Telefonszám: 30/9457-252 vagy 57/502-610

E-mail cím: jaszmuzeum@gmail.com

II. A NEMZETI ÉRTÉK ADATAI

1. *A nemzeti érték megnevezése:*

Jászkürt – Lehel kürtje

2. *A nemzeti érték szakterületenkénti kategóriák szerinti besorolása*

☐ agrár- és élelmiszergazdaság

☐ egészség és életmód

☐ épített környezet

☐ ipari és műszaki megoldások

☒ **kulturális örökség**

☐ sport

☐ természeti környezet

☐ turizmus

3. *A nemzeti értéket tartalmazó értéktár megnevezése:*

Jászberényi Települési Értéktár

Jászapáti Települési Értéktár

Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Értéktár

4. *A nemzeti érték rövid, szöveges bemutatása, egyedi jellemzőinek és történetének leírása:*

Az 1874-ben alapított Jász Múzeum őrzi a jászok múltjának írásos és tárgyi dokumentumait, valamint az ország egyik legrégebbi történelmi ereklyéjét, a jászok legféltettebb kincsét, a Jászkürtöt, amelyhez egyik legszebb hősi magyar mondánk, a Lehel monda fűződik. Jelképpé válása kezdetben a jászok Szent István országához való tartozását segítette, a Redemptiot (1745) követően azonban egyre inkább a sajátos közjogi helyzettel bíró népcsoport összetartozását szimbolizálta.

A kürtöt a régiségben Jászkürtnek hívták, s csak a 16. századtól kapcsolják hozzá Lehel vezér híres mondáját. Ettől kezdve egyaránt hívják Jászkürtnek és Lehel kürtjének is.

Jelenlegi ismereteink szerint a 43 cm hosszú, gazdagon faragott elefántcsont kürt a 12. század második felében Magyarországon vagy Kijevben készült. A kürt Jászberénybe kerülésének idejéről, körülményeiről, biztos adatok nem állnak rendelkezésünkre, de feltételezzük, hogy a jászok hozhatták magukkal, amikor a 13. század elején Magyarországra települtek. A kürt eddig ismert legkorábbi ábrázolása, amelyet a jászberényi Református Egyházközség egykori pecsétje őrzött meg, 1642-ből való. A török hódoltság után a kürt képe rákerült Jászberény város, a Jászkun Kerület, valamint a jászági községek címereire, pecsétjeire, fontosabb iratokra, tárgyakra, de még a házak homlokzatára is. A kürt minden korban a jászok összetartozását szimbolizálta. Az egykori jászkapitányok méltóságjelvénye volt, s ünnepi alkalmakkor (a nádor fogadása, uralkodó látogatása, uralkodó koronázása, millenniumi ünnepség stb.) gyakran viselték övükre vagy hátukra függesztve, de jeles ünnepeken ebből ittak egymás egészségére. A Jászkürtből való ivás szokásáról hitelesen ír Gvadányi József *Egy falusi nótáriusnak budai utazása* című költeményében.

A jászkapitány halálakor a kürtöt mindaddig a koporsóján tartották, míg el nem temették. Ezt a szokás őrizte meg az utókornak Vágó Pál festőművész *Vágó Ignác jászkapitány temetése 1855-ben* című rajza is.

Gyönyörű a kürt hangja is, hasonlít a havasi kürt hangjához. A kürt nem dallam, hanem csak jelzőkürt. Fúvóka nélkül csupán néhány hangot lehet rajta megszólaltatni, fúvókával azonban dallamot is. Hangjának első rádiófelvétele 1953-ban volt, amikor Kádár Ferenc dévaványai kürtfaragó népművész szólaltatta meg Jászberényben, s amely alkalomról a Kossuth Rádió készített felvételt, s ez ma is megvan a hangarchívumában.

A kürt ma is a jászok legféltettebb kincse, amelyet csak igen jeles alkalmakkor vesznek ki szentélyéből, s szólaltatják meg a közönség nagy örömeire.

5. *Indoklás a Magyar Értéktárba történő felvétel mellett, kitérve a nemzeti érték országos jelentőségének bemutatására:*

A Jászkürt, más néven Lehel kürtje minden korban a jászok összetartozásának legfőbb szimbólumaként szerepelt. A kürtöt 1874-től a Jász Múzeum őrzi, de ma sem csupán egy múzeumi tárgy, hanem napjainkban is a *jász identitás egyik legfőbb kifejezője*. Ennek megfelelően számos újkori szokás alakult ki körülötte a különböző helyeken és alkalmakon való megjelenésére. Nagy ünnepeken (pl. Város Napja, Jászkun Redemptio, Jász Világtalálkozó stb.) a regnáló vagy az emeritus jászkapitány, a jászkapitányné, a Jász Múzeum igazgatója, a történelmi zászlók másolatát vivő huszárok, illetve jász viseltbe öltözött férfiak kíséretében viszi be a Jászkürt másolatát, és adja át a város polgármesterének, aki a

3. *A nemzeti értéket tartalmazó értéktár megnevezése:*

Jászberényi Települési Értéktár
Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Értéktár

4. *A nemzeti érték rövid, szöveges bemutatása, egyedi jellemzőinek és történetének leírása:*

Az 1874-ben alapított Jász Múzeum őrzi a jászok múltjának írásos és tárgyi dokumentumait, valamint az ország egyik legrégebbi történelmi ereklyéjét, a jászok legféltettebb kincsét, a Jászkürtöt, amelyhez egyik legszebb hősi magyar mondánk, a Lehel monda fűződik. Jelképpé válása kezdetben a jászok Szent István országához való tartozását segítette, a Redemptiot (1745) követően azonban egyre inkább a sajátos közjogi helyzettel bíró népcsoport összetartozását szimbolizálta.

A kürtöt a régiségben Jászkürtnek hívták, s csak a 16. századtól kapcsolják hozzá Lehel vezér híres mondáját. Ettől kezdve egyaránt hívják Jászkürtnek és Lehel kürtjének is.

Jelenlegi ismereteink szerint a 43 cm hosszú, gazdagon faragott elefántcsont kürt a 12. század második felében Magyarországon vagy Kijevben készült. A kürt Jászberénybe kerülésének idejéről, körülményeiről, biztos adatok nem állnak rendelkezésünkre, de feltételezzük, hogy a jászok hozhatták magukkal, amikor a 13. század elején Magyarországra települtek. A kürt eddig ismert legkorábbi ábrázolása, amelyet a jászberényi Református Egyházközség egykori pecsétje őrzött meg, 1642-ből való. A török hódoltság után a kürt képe rákerült Jászberény város, a Jászkun Kerület, valamint a jázsági községek címereire, pecsétjeire, fontosabb iratokra, tárgyakra, de még a házak homlokzatára is. A kürt minden korban a jászok összetartozását szimbolizálta. Az egykori jászkapitányok méltóságjelvénye volt, s ünnepi alkalmakkor (a nádor fogadása, uralkodó látogatása, uralkodó koronázása, millenniumi ünnepség stb.) gyakran viselték övükre vagy hátukra függesztve, de jeles ünnepeken ebből ittak egymás egészségére. A Jászkürtből való ivás szokásáról hitelesen ír Gvadányi József *Egy falusi nótáriusnak budai utazása* című költeményében.

A jászkapitány halálakor a kürtöt mindaddig a koporsóján tartották, míg el nem temették. Ezt a szokás őrizte meg az utókornak Vágó Pál festőművész *Vágó Ignác jászkapitány temetése 1855-ben* című rajza is.

Gyönyörű a kürt hangja is, hasonlít a havasi kürt hangjához. A kürt nem dallam, hanem csak jelzőkürt. Fúvóka nélkül csupán néhány hangot lehet rajta megszólaltatni, fúvókával azonban dallamot is. Hangjának első rádiófelvétele 1953-ban volt, amikor Kádár Ferenc dévaványai kürtfaragó népművész szólaltatta meg Jászberényben, s amely alkalomról a Kossuth Rádió készített felvételt, s ez ma is megvan a hangarchívumában.

A kürt ma is a jászok legféltettebb kincse, amelyet csak igen jeles alkalmakkor vesznek ki szentélyéből, s szólaltatják meg a közönség nagy örömére.

5. *Indoklás a Magyar Értéktárba történő felvétel mellett, kitérve a nemzeti érték országos jelentőségének bemutatására:*

A Jászkürt, más néven Lehel kürtje minden korban a jászok összetartozásának legfőbb szimbólumaként szerepelt. A kürtöt 1874-től a Jász Múzeum őrzi, de ma sem csupán egy múzeumi tárgy, hanem napjainkban is a **jász identitás egyik legfőbb kifejezője**. Ennek megfelelően számos újkori szokás alakult ki körülötte a különböző helyeken és alkalmakon való megjelenésére. Nagy ünnepeken (pl. Város Napja, Jászkun Redemptio, Jász Világtalálkozó stb.) a regnáló vagy az emeritus jászkapitány, a jászkapitányné, a Jász Múzeum igazgatója, a történelmi zászlók másolatát vivő huszárok, illetve jász viseltbe öltözött férfiak kíséretében viszi be a Jászkürt másolatát, és adja át a város polgármesterének, aki a

díszasztalon, vagy egy mives kovácsoltvas asztalkán álló ún. *kürttartóba* helyezi. Az ünnepség végén hasonló ceremóniával viszik ki, csak ekkor a polgármester már a múzeumigazgatónak adja át a kürtöt, ezzel jelezve a Jászkürt *múzeumi tárgy* státuszát is.

Különösen hangsúlyos szerepet kap a Jászkürt a jászok világtalálkozóján. A jászkapitányok és huszárok kíséretében olykor az ünnepi szentmisére is beviszik, de másolatából iszik a jászkapitány is a tisztségébe való ünnepélyes beiktatásakor.

Az eredeti Jászkürtöt csak nagyon ritka esetben veszik ki múzeumi „szentélyéből”, (pl. Honfoglalás c. kiállítás megnyitója a Magyar Nemzeti Múzeumban, Nemzeti Vágta döntője stb.), és szólaltatják meg a közönség nagy örömeire. A Jászkürt bármilyen némű mozgatását és megjelenését – évszázadok szokás hagyományaira épülő – szigorú protokoll szabályzat írja elő, amelynek betartása és betartatása a Jász Múzeum mindenkori igazgatójának, mint a *kürt őrzőjének* a kötelessége.

Számtalan intézmény, vállalat, egyesület is viseli a kürt nevét, s ábrázolása a legkülönbözőbb helyen tűnik fel. (Jászkürt fogadó, Nagytemplom főbejárata, r. k. Főplébánia kapuja, Déryné Rendezvényház, Bank épülete, magánház stb.). A kürt másolatai is igen népszerűek, amelyet a legkülönbözőbb alapanyagokból (szalma, vessző, mézeskalács, fa, agyag, porcelán, üveg, marcipán, égetett cukor) készítenek, s előszeretettel ajándékozzák.

A jászok a 16. századtól azonosítják a Jászkürtöt Lehel vezér legendás kürtjével, s az utódok e kettős szerepkörben illesztették be újkori hagyományörzésükbe is. Időközönként azonban hol egyik, hol pedig másik megnevezése kap nagyobb hangsúlyt. Az 1940-es 50-es években előszeretettel nevezték Jászberényt „*Lehel városának*”, ekkor a Lehel-kürtként való elnevezése volt népszerűbb. Az 1980-as évektől a Jászkürt-ként való elnevezése került előtérbe, s napjainkban ismét egyre gyakrabban kerül szóba Lehel vezér, és az ő kürtje. Ezt igazolja a 2014. május 30-án, Jászberény főterén felavatott Lehel vezér szobor is, Melocco Mikós és Párkányi Raab Péter szobrászművészek alkotása.

A Jász Múzeum 141 esztendeje – méltó környezetben – őrzi azt a nemzeti ereklyét, amely a jász és magyar nép történetének egyaránt felbecsülhetetlen értékű emléke. A kürt az elmúlt századokban is nagy érdeklődésre tartott számot, s bárki látogatást tett a jászok földjén, nem mulasztotta el megtekinteni az általuk őrzött becses kincset. A Lehel-kürt mondája, mint iskolai tananyag ma is ösztönzi a fiatal korosztályt, hogy felkeressék Jászberényt, és megnézzék a még ma is sok titkot őrző, legendás kürtöt.

A kürt várhatóan a jövőben is fenntartja ezt a vonzerejét, és továbbra is a jász összetartozás, és a nemzettudat továbbélését fogja szolgálni.

6. A nemzeti értékkel kapcsolatos információt megjelenítő források listája (bibliográfia, honlapok, multimédiás források):

Bathó Edit

1999 A Jászkürt a néphagyományban. In: Ünnepi kötet Szabó László tiszteletére. 367-378.

Debrecen

2014 Jászkürt – Lehel kürtje In: Mozaikok Jászberény történetéből. 58-79.

Jászberény

Bathó Edit – Kókai Magdolna

2012 A Lehel-kürt és kultusza (második, javított, bővített kiadás)

Jászberény

Gvadányi József

1799 Egy falusi nótáriusnak budai utazása

Budapest

Langó Péter

2014 A jászberényi Lehel-kürt. In: Jászberény története a kezdetektől a reformkorig. 50-65.
Jászberény

László Gyula

1973 Lehel kürtje (negyedik kiadás)
Jászberény

Selmeczi László

2003 A „Jáskürt”. In: TISICUM XIII. 95-110.
Szolnok

2008 Nemzeti ereklyénk, a Jáskürt
Jászsági Füzetek 42.
Jászberény

Audiovizuális források, honlapok:

A Jáskürt – Lehel kürtje hangfelvétele meghallgatható

- *Jászsági ünnepnapok* (Jászsági népdalfelvételek 1953-1998) – CD
A „Jászságért” Alapítvány kiadása
Budapest, 1999
- A Jászok Egyesülete honlapja – www.jaszokegyesulete.hu
- Jászberény Város honlapja – www.jaszbereny.hu
- Jász Múzeum honlapja – www.jaszmuseum.hu

7. *A nemzeti érték hivatalos weboldalának címe:* www.jaszmuseum.hu

I. melléklet fotók

1. Jáskürt - Lehel kürtje

2. Lehel vezér ábrázolása a történelmi arcképtárban

3. Initálé a Bécsi Képes Krónikából

4. Részlet a Jász Múzeum állandó kiállításából

5. A kürt első ábrázolása a jászberényi református egyház pecsétjén, 1642.

6. A Szabad Jászsok címere a kürttel

7. Jászalsószentgyörgy címere a kürttel

8. Vágó Ignác jászkapitány temetése,
Jászapáti, 1855

9. Szalóczy Miklós megszólaltatta a kürtöt
1995-ben

10. Kürtös címer a jászberényi főtemplom
bejárata fölött

11. Borbás Ferenc jászkapitány a Jászkürttel
Jászivány, 2011

12. Dávid Sándor jászkapitány iszik a kürtből
Jászszentandrás, 2007

13. A Jászkürt a Mária szobor előtt a Nagyboldogasszony templomban

14. A Jászkürt ünnepélyes bevittele a Főtemplomba Jászberény, 2013

15. Bolla János beiktatott jászkapitány kezében a Jászkürttel 2013

16. Bernhardt András megszólaltatta a Jászkürtöt Jászberény, 2013

17. A Lehel-kürt behozatala a Lehel szobor avatásán Jászberényben, 2014

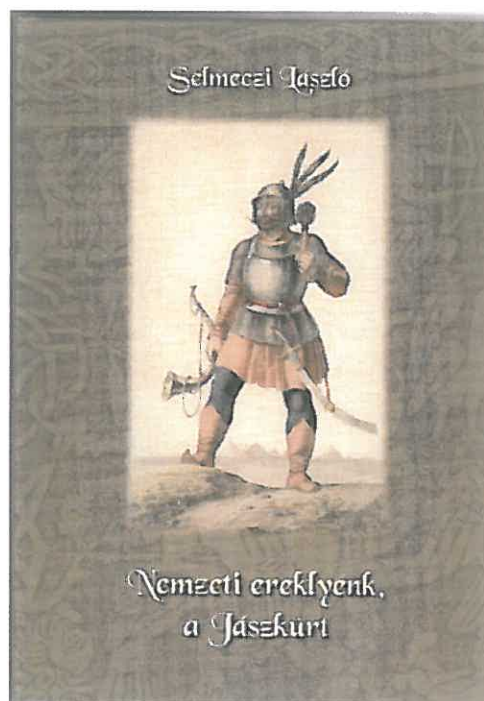
18. Lehel vezér szobra Jászberényben

19. Lehel-kürt és kultusza füzet borítója

20. László Gyula könyve

21. Selmeczi László könyve

Nyilatkozat

Alulírott: Faragó László

szül. hely, idő: Jászberény, 1932. március 4.

anyja neve.: Boros Amália

állandó lakóhely: 5100 Jászberény, Szövetkezet út 5. II/19.

kijelentem, hogy a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Értéktár Bizottság által a Magyar Értéktárhoz elküldött javaslatban, és annak mellékleteiben szereplő saját készítésű fényképek további felhasználásához ezennel hozzájárulok.

Jászberény, 2015. október 15.

Faragó László

Nyilatkozat

Alulírott: Bugyi Gábor

szül. hely, idő: Jászberény, 1977. július 14.

anyja neve.: Gál Zsuzsanna

állandó lakóhely: 5100 Jászberény, Mező u. 24.

kijelentem, hogy a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Értéktár Bizottság által a Magyar Értéktárhoz elküldött javaslatban, és annak mellékleteiben szereplő saját készítésű fényképek további felhasználásához ezennel hozzájárulok.

Jászberény, 2015. október 15.

A handwritten signature in dark ink, appearing to read 'Bugyi Gábor', is written over a horizontal line.

Bugyi Gábor

Javaslat a Jászkürtnek a Jászberényi, a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei és az országos,
a Magyar Nemzeti Értéktárba történő besorolására

1788-ban jelent meg először a Jászberényi Molnár Ferenc kiskun kapitány által írott könyvecske, amely később további három magyar és három latin nyelvű kiadást ért meg, egy Jászberényben őrzött elefántcsontból faragott kütről, amelyet egyaránt neveztek Jászkürtnek és a honfoglaló Lehel vezér kürtjének. Az ábrákkal dúsan faragott kürt, a Lehel mondával történt összekapcsolódása miatt, mint az akkor egyedül ismert honfoglalás kori mű került bemutatásra. Bár mértékadó kutatók már a 19-20. század fordulóján sejtették, hogy a kürt kapcsolata a Lehel mondával 16. századi tudós találmány, a legújabb kutatások a kürt készítését már nem a honfoglalás korára, hanem későbbre, a 12 századra keltezték, a Jászkürt a köztudatban azonban továbbra is Lehel vezér kürtje maradt. Így szerepelt kitüntetett honfoglalás kori ereklyeként az 1896. évi ezredéves kiállításon. S ma is kitüntetett szerepet játszik fontos országos eseményeken, ahol rendre meg is szólaltatják, pl. a mil레centenáriumi honfoglalás kori kiállítás megnyitó ünnepségén a Magyar Nemzeti Múzeumban vagy az évente megrendezésre kerülő Nemzeti Vágta versenyének ünnepélyes megnyitásakor.

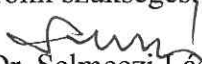
A helyi hagyományon kívül egy 1554-re keltezett magyar nyelvű levélből tudható, hogy a kürt, amelynek ekkor még Jászkürt volt a neve, mint a jászság jelképe a török császári portát is megjárta. A 17. században a kürt már egyaránt szerepel a Jászság fővárosának Jászberénynek és a Jászságnak, a jászok nemzetségének „régى szokott” pecsétjein. Gvadányi József egy 1790-ben megjelentetett művében (Egy falusi nótáriusnak budai utazása) azt is megírta, hogy a Jászkürt a jászberényi protokolláris eseményeken ugyancsak kitüntetett szerepet játszott. A Jászság települései vonatkozásában a kürt a 18. században vált általános szimbólummá, s ma is szerepel modern címereikben.

A Jászkürt vagy Lehel kürtje eredetileg méltóságjelvény lehetett. Ebből a funkciójából eredeztethető az a jászsági szokás, hogy a jeles tárgyat ünnepi eseményeken a jászkun főkapitányok vagy a vállukon vagy az oldalukon viselték, s temetési szertartásukon is koporsójukra helyezték. A Jászkürtnek valamikor egyféle szakrális, kultikus szerepe is volt. A kürtből való rituális ivás szokásához kapcsolódott egy szólásban is fennmaradt jászsági hiedelem az ereklye misztikus erejéről. Eszerint, aki Lehel kürtjéből Zagyva vizet ivott, „jásszá lett tőle”.

Hogy a Jászkürt, mint jelkép a 18. századtól kezdve mennyire fontos szerepet töltött be és tölt be ma is a jászság lakosainak, a jászoknak az életében részletesen taglaltuk a róla írott monográfiánkban. A Magyar Szent Korona és koronázási ékszerek mellett a jászberényi Lehel kürt a legfontosabb ereklyénk. Ebben nem kételkedtek azok a kutatók, akik kürttel behatóan foglalkoztak, hogy csak a legfontosabbakat említsem: Hampel József, László Gyula, Kiss Etele és e felterjesztés szerzője.

A Jászkürt vagy Lehel kürtje tehát egyaránt ereklyéje és jelképe a magyar nemzetnek (van olyan kutató, aki egyenesen a vérszerződés kürtjének tartja), a Jászságnak, s így a Jászságot magába foglaló Jász-Nagykun-Szolnok megyének, s a jászsági településeknek élükön az anyavárossal, Jászberénnyel.

A fentiek miatt a Jászkürtöt vagy Lehel kürtjét az Értéktár mindhárom szintjére – országos, megyei és települési – besorolni szükséges,
Budapest, 2015. január 11.

Dr. Selmeczi László

habilitált címzetes egyetemi docens